

ΜΕΡΟΣ Β'

Η αναπαλαιώση του κράτους-παροχών

Η Αριστερά έχει να επιλέξει ανάμεσα στο δεύτερο και στον τρίτο δρόμο. Μέσα στο ΠΑΣΟΚ, υπάρχει μια ισχυρή τάση που προτείνει το δεύτερο δρόμο. Η τάση αυτή θεωρεί ότι το κράτος-παροχών λειτουργεί ικανοποιητικά στη διάρκεια της διακυβέρνησης της χώρας από το ΠΑΣΟΚ και μπορεί και μελλοντικά να εξασφαλίσει την ανταπόκριση της πολιτείας στα λαϊκά αιτήματα και τη συνεχή βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων. Η κρίση, όμως, αποδεικνύει το αντίθετο.

Πέρα από αυτό ο δεύτερος δρόμος δεν συμβιβάζεται, όπως αναλύθηκε ήδη, με μια προσπάθεια ενίσχυσης των δημοκρατικών μας θεσμών και εκσυγχρονισμού της κοινωνίας και της

από τις κύριες αδυναμίες του ΠΑΣΟΚ και του ευρύτερου προοδευτικού χώρου. Είναι διάχυτη η αμφιβολία εάν οι προοδευτικοί πολιτικοί φορείς είναι σε θέση να πετύχουν την οικονομική σταθερότητα, να αποκαταστήσουν τη λειτουργικότητα των δημοσίων υπηρεσιών, να προσελκύσουν ή να πραγματοποιήσουν επενδύσεις. Οι έρευνες δείχνουν, ότι η αναξιοπιστία του πολιτικού λόγου της Αριστεράς αφορά ακόμη και προνομιακούς της τομείς όπως η εκπαίδευση και η υγεία, για τους οποίους επεκτείνεται η πεποίθηση ότι η συντηρητική παράταξη μπορεί να προσφέρει λύσεις.

Η αντιμετώπιση αυτής της κρίσης αξιοπιστίας απαιτεί από το ΠΑΣΟΚ ένα νέο λόγο, μια νέα πολιτική πρακτική, μια νέα φυσιογνωμία. Προγράμματα που υπόσχονται την αντιμετώπιση σχεδόν όλων των προβλημάτων αντιμετωπίζονται με παντελή αδιαφορία από την κοινή γνώμη. Είναι διάχυτη πια η πεποίθηση, ότι τέτοια προγράμματα είναι χωρίς μεγάλη σημασία και ότι στην πραγματικότητα κρύβουν μια κυβερνητική πολιτική που θα είναι συγκυριακή και θα καθορίζεται από τις πιέσεις των κοινωνικών ομάδων που διαθέτουν τη μεγαλύτερη δύναμη στο κυβερνητικό στρατόπεδο. Γι' αυτό, οι όποιες νέες υποσχέσεις, με την οποία προσωπική εγγύηση της ηγεσίας, δεν πρόκει-

κή του επιλογή είναι η πρόωπηση μιας νέας κοινωνικής οργάνωσης που να διευρύνει συνεχώς τις δυνατότητες ελεύθερης ανάπτυξης των πολιτών. Επιλογή του είναι το κοινωνικό κράτος.

Από το κράτος-παροχών στο κοινωνικό κράτος

Η πολιτεία, μεσομακροπρόθεσμα έχει την ευθύνη του εκσυγχρονισμού των κοινωνικών δομών, ενώ βραχυπρόθεσμα πρέπει να αντιμετωπίσει τις αρνητικές συνέπειες της κοινωνικής οργάνωσης και να αναλαμβάνει πρωταγωνιστικό ρόλο στη διαμόρφωση συνθηκών «κοινωνικής ευημερίας». Το ερώτημα που αντιμετωπίζει το ΠΑΣΟΚ σήμερα είναι πώς η πολιτεία θα ανταποκριθεί ουσιαστικά, και όχι επίπλαστα όπως μέχρι σήμερα, στις ευθύνες της αυτές. Πώς θα προχωρήσει απ' το σημερινό κράτος - παροχών στο κοινωνικό κράτος.

Στο κοινωνικό κράτος υφίστανται παράλληλα με το σύστημα της αγοράς και διαδικασίες αναδιανομής του παραγομένου πλούτου με βάση κριτήρια κοινωνικής δικαιοσύνης και ισονομίας. Αυτή η αναδιανομή εξασφαλίζει αντισταθμισματα σε ομάδες που υφίστανται τις αρνητικές επιπτώσεις της λειτουργίας της αγοράς. Διασφαλίζει έτσι τον συμβιβασμό των αντιτιθέμενων συμφερόντων και την εξισορρόπηση των κοινωνικών αντιθέσεων.

Η ουσιαστική διαφορά προς το κράτος παροχών έγκειται πρώτα απ' όλα στην κατεύθυνση της παρέμβασης της πολιτείας. Στο κράτος - παροχών η πολιτεία παρεμβαίνει εκ των υστέρων, όταν έχουν πια διαπιστωθεί οι αρνητικές συνέπειες ορισμένου τρόπου λειτουργίας της αγοράς. Η παρέμβαση είναι θεραπευτική. Αντίθετα, στο κοινωνικό κράτος η πολιτική έχει στόχο την πρόληψη. Η πολιτεία σχεδιάζει για να μην επέλθουν τα αρνητικά αποτελέσματα. Καταπολεμά τις αιτίες και όχι τις συνέπειες. Προλαμβάνει, για παράδειγμα την υπερβολική αύξηση των ενοικίων με μια κοινωνική στεγαστική πολιτική που καλύπτει τη ζήτηση για στέγη. Έτσι δεν υποχρεώνεται να χορηγεί επιδόματα ενοικίου ή να «ρυθμίζει» την αγορά με διοικητικά μέτρα, όπως οι έλεγχοι ενοικίων, όταν τα ενοίκια έχουν πια διαμορφωθεί σε υπερβολικό ύψος.

Μια άλλη ουσιαστική διαφορά προς το κράτος-παροχών είναι πως το κοινωνικό κράτος ΔΕΝ δημιουργεί προσόδους, τις οποίες να κατανέμει αυθαίρετα, με πολιτικά ή κομματικά κριτήρια. Στο κοινωνικό κράτος επίκεντρο της πολιτικής είναι η διαμόρφωση της κοινωνίας με βάση τις αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης και η εξασφάλιση της πρόσβασης των πολιτών στους κοινωνικούς μηχανισμούς ικανοποίησης των βασικών ανθρώπινων αναγκών. Δεν είναι η ικανοποίηση των αιτημάτων των ατόμων ή των κοινωνικών ομάδων, αλλά η αντιμετώπιση της κατάστασης που προκαλεί τις δυσλειτουργίες.

Το κράτος-παροχών οδηγεί αναπόφευκτα στη δημοσιονομική κρίση. Με την εκ των υστέρων παρέμβασή του και την αντιμετώπιση των συνεπειών των δυσλειτουργιών της αγοράς με τη δημιουργία προσόδων, που δεν ανταποκρίνονται σε πραγματικά εισοδήματα, οι λόγοι που προκαλούν την προσφυγή των πολιτών ή των κοινωνικών ομάδων στη συμπαράσταση της πολιτείας δεν αναρροούνται. Η ανάγκη δημιουργίας νέων ή μεγαλύτερων προσόδων εμπλέκει το κράτος-παροχών σε ένα φαύλο κύκλο, που δεν αργεί να οδηγήσει σε δημοσιονομική κρίση. Το κοινωνικό κράτος έχει σαν στόχο τη δημιουργία συνθηκών ζωής και εργασίας που δεν αναγκάζουν τον πολίτη να επιζητεί, ατομικά ή ομαδικά, τη βοήθεια του κράτους. Με αυτόν τον τρόπο εξασφαλίζει μεσομακροπρόθεσμα τον περιορισμό των δαπανών.

Το κοινωνικό κράτος διαφέρει επίσης από το κράτος - παροχών τόσο ως προς την κατεύθυνση της φροντίδας του όσο και ως προς τη διαδικασία με την οποία αυτή παρέχεται. Το ελληνικό κράτος-παροχών ενίσχυσε τα κυρίαρχα στρώματα στην ελληνική κοινωνία. Το κοινωνικό κράτος ενισχύει τις κοινωνικές ομάδες εις βάρος των οποίων λειτουργούν οι μηχανισμοί της αγοράς και που, ως εκ τούτου, έχουν πραγματικές ανάγκες.

Το κράτος-παροχών δρα άναρχα και αυθαίρετα. Στο κοινωνικό κράτος η διαδικασία παρέμβασης δεν υπακούει στη λογική των πελατειακών σχέσεων, του κυβερνώντος κόμματος με τους ψηφοφόρους του. Δεν είναι πολιτική ελεημοσύνη. Είναι οργανωμένη παρέμβαση, προκύπτει από διαδικασίες διαπραγμάτευσης με τις κοινωνικές ομάδες, ακολουθεί διαφανή και ελέγξιμη κριτήρια, υλοποιεί την κοινωνική επείκεια και δικαιοσύνη με βάση αρχές σταθερές και ευρύτερα αποδεκτές. Το κοινωνικό κράτος αναδιανέμει το εισόδημα που παράγει και τον πλούτο που σωρεύει η κοινωνία. Και αυτή η αναδιανομή πραγματοποιείται με ορθολογικά κριτήρια και θεσμοποιημένες διαδικασίες.

Τα ορθολογικά κριτήρια και οι θεσμοποιημένες διαδικασίες δεν είναι προϊόν κάποιας εγκεφαλικής σύλληψης. Βασίζονται σε κοινωνικές και πολιτικές προϋποθέσεις. Βασική κοινωνική προϋπόθεση είναι η ύπαρξη αντιπροσωπευτικών συνδικαλιστικών φορέων, οι οποίοι έχουν τη δυνατότητα να συνθέσουν τις επιδιώξεις επιμέρους ομάδων και να συμμετάσχουν στο διάλογο με δικές τους τεκμηριωμένες επιλογές και ιεραρχήσεις. Ταυτόχρονα αναγκαίοι κοινωνικοί όροι είναι η αυτονομία του μαζικού κινήματος απέναντι στα κόμματα, η ύπαρξη πολλών κέντρων εξουσίας στην κοινωνία, ώστε να επιτυγχάνεται ο αμοιβαίος έλεγχός τους, μια αποτελεσματική διοίκηση και μια ισχυρή κοινή γνώμη, η οποία διαμορφώνεται με πληροφόρηση που προέρχεται από περισσότερες κατευθύνσεις. Η μετάβαση από το κράτος παροχών στο κοινωνικό κράτος απαιτεί γι' αυτό μεταβολές στην ελληνική κοινωνία σε πολλά επίπεδα. Είναι συνδεδεμένη με τον εκδημοκρατισμό της κοινωνίας, με διαδικασίες ελέγχου της πολιτικής και οικονομικής εξουσίας, με μια κοινωνία με πολύ μεγαλύτερη αυτονομία και δυνατότητα κριτικής στάσης απέναντι στο κράτος.

Θέσεις για την πολιτική στρατηγική του ΠΑΣΟΚ

Του ΚΩΣΤΑ ΣΗΜΙΤΗ

οικονομίας μας. Αντίθετα, δεν αποκλείεται να οδηγήσει και σε οπισθοδρομήσεις.

Μερικοί, επίσης, τον προκρίνουν στη βάση μιας, κακώς νοούμενης, κομματικής σκοπιμότητας. Αλλά ούτε και αυτήν τη σκοπιμότητα δεν μπορεί να εξυπηρετήσει, αφού δεν πρόκειται να οδηγήσει ποτέ το ΠΑΣΟΚ στην κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Αντίθετα θα έχει ως αποτέλεσμα τη βαθμιαία παραπέρα συρρίκνωσή του. Και τούτο για τους εξής λόγους. Η ιδεολογική επίθεση της Ν.Δ., σε συνδυασμό με τη φθορά του ΠΑΣΟΚ, έχουν βαθύτατα επηρεάσει το εκλογικό σώμα. Στις εκλογές του Απριλίου του 1990 επιβεβαιώθηκε η τάση που είχε διαφανεί στις προηγούμενες δύο εκλογικές αναμετρήσεις. Σε όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής περιόδου η συντηρητική παράταξη ήταν πιο ισχυρή στην ύπαιθρο και πιο αδύνατη στα μεγάλα αστικά κέντρα. Από τον Ιούνιο του 1989 η εικόνα αυτή άρχισε να αλλάζει. Τον Απρίλιο του 1990 η Ν.Δ. αναδείχθηκε πρώτο κόμμα και πλειοψήφισε απέναντι στο ΠΑΣΟΚ και στο Συνασπισμό στο λεκανοπέδιο της Αττικής και στη Θεσσαλονίκη. Στις δυο αυτές περιφέρειες είναι συγκεντρωμένες πολιτικές και κοινωνικές δυνάμεις που επηρεάζουν αποφασιστικά τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης πανελλαδικά και δείχνουν τις τάσεις της πολιτικής εξέλιξης. Αυτό σημαίνει πως η Ν.Δ. κατάφερε να προσεταιριστεί ένα ικανό αριθμό ψηφοφόρων από χώρους που παλιά στήριζαν τα αντισυντηρητικά κόμματα και έτσι να πετύχει ένα βαθύτερο ρήγμα στους χώρους αυτούς.

Η τάση αυτή επιβεβαιώνεται και από το γεγονός ότι η συντηρητική παράταξη έχει κερδίσει με το μέρος της ένα μεγάλο τμήμα, αν όχι την πλειοψηφία, των ψηφοφόρων 18-35 χρόνων. Μόνο οι γενιές που γνώρισαν τη δικτατορία έχουν μια σαφή αντιδεδιά τοποθέτηση.

Πιο σημαντικό, όμως, είναι το γεγονός ότι, σύμφωνα με έρευνες της κοινής γνώμης, πολλές από τις αξίες, τα οράματα και τα συνθήματα που για δεκαετίες ενέπνεαν την προοδευτική παράταξη έχουν πάψει πια να έχουν απήχηση στην κοινωνία. Υπάρχει εκτεταμένη δυσπιστία απέναντι στο κράτος και τις πρωτοβουλίες του, και ταυτόχρονα έντονη επιθυμία για περισσότερη τάξη, πειθαρχία και για μια κοινωνία που να διοικείται αποτελεσματικά. Η ανάπτυξη της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, η αγορά, και ο ανταγωνισμός βρίσκουν περισσότερη απήχηση απ' ό,τι σχήματα οικονομικού σχεδιασμού ή κοινής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής. Για ένα σημαντικό τμήμα της σημερινής ελληνικής κοινωνίας το κράτος παροχών, όπως το εφάρμοσε το ΠΑΣΟΚ, δεν έδωσε πειστικά δείγματα ικανοποιητικής διαχείρισης.

Το ΠΑΣΟΚ έχει, επίσης, χάσει την επιρροή του στα μεσαία στρώματα. Τα κριτήρια που διαμορφώνουν την πολιτική συμπεριφορά αυτών των στρωμάτων είναι η οικονομική βεβαιότητα, η ικανότητα διαχείρισης, ο περιορισμός της διαφθοράς, μια ρεαλιστική σχέση της Ελλάδας με το εξωτερικό περιβάλλον και ιδίως με την Ευρώπη. Η πολιτική της αναπαλαιώσης του κράτους - παροχών όχι μόνον δεν απαντά στα ερωτήματά τους, αλλά αντίθετα ενισχύει τον σκεπτικισμό τους. **Οι όποιες νέες υποσχέσεις δοθούν από το ΠΑΣΟΚ θα είναι χωρίς πειστικότητα, εάν δεν συνοδεύονται από ενδείξεις μιας νέας διαφορετικής επιλογής.**

Η έλλειψη πειστικότητας και αξιοπιστίας είναι σήμερα μια

τα να εξασφαλίσουν την κοινοβουλευτική πλειοψηφία. Τελικά, η προσπάθεια ν' ακολουθήσουμε το δεύτερο δρόμο οδηγεί σε κρίση εμπιστοσύνης, η οποία - με τη σειρά της - δυσχεραίνει την οποιαδήποτε προσπάθεια οικονομικού και κοινωνικού σχεδιασμού. Οι διάφορες κοινωνικές ομάδες δεν είναι πρόθυμες να αναστείλουν τα αιτήματά τους ή να παραιτηθούν από κάποια «προνόμια». Θεωρούν τις συμβιβαστικές συμπεριφορές ως ανορθολογικές και οι συνδικαλιστικές ηγεσίες είναι απρόθυμες να τις προτείνουν στα μέλη τους. Η επικλήση μιας μεσομακροπρόθεσμης πολιτικής, η οποία θα αποφέρει μετά από ορισμένο χρόνο ωφέλιμες μεγαλύτερες από τις βραχυπρόθεσμες απώλειες, δεν πείθει. Για τους εργαζομένους και τους συνδικαλιστικούς τους εκπροσώπους η αναπαισιότητα της ασοκουμενης πολιτικής προεξοφλεί ότι οι όποιες βραχυπρόθεσμες υποχωρήσεις τους θα παραμείνουν χωρίς αντίκρουσμα. Η μόνιμη απάντηση όλων ανεξαιρέτως σε κάθε προσπάθεια κοινωνικού και οικονομικού σχεδιασμού είναι πως «τελικά όλο οι ίδιοι πληρώνουν».

Μια πολιτική αναπαλαιώσης του κράτους-παροχών, πολιτική λίγο ως πολύ αυθαίρετη, θα ενισχύσει την αρνητική, απέναντι σε ένα γενικότερο σχεδιασμό, στάση και θα οξύνει τις κοινωνικές αναμετρήσεις με αναπόφευκτη συνέπεια την εκλογική συρρίκνωση του κόμματος που στηρίζει τις αδιέξοδες αναμετρήσεις.

Μια νέα ωραιοποιημένη έκδοση του κράτους-παροχών θα είναι, τέλος, αναγκασμένη να βασίζεται στις γνωστές πρακτικές των αυθαίρετων επιλογών, με στόχο την εξυπηρέτηση του πελατειακού δικτύου του κυβερνώντος κόμματος. Το κράτος-παροχών σε οποιαδήποτε μορφή, ακόμη και στην «προοδευτική» εκδοχή του, στηρίζεται στη διάκριση των πολιτών ανάμεσα σε οπαδούς και αντιπάλους της κυβερνητικής παράταξης. Όμως το μεγαλύτερο τμήμα του ελληνικού λαού είναι - και δικαίως - ριζικά αντίθετο με ελαστικές και ρουσφετολογικές πρακτικές. Το τμήμα αυτό δεν θα στηρίξει μια παράταξη που αντιλαμβάνεται την εκλογική επιτυχία ως πράσινο φως για τη λαφυραγώγηση του κρατικού μηχανισμού. Η ψήφος δεν παρέχει δικαιώματα που πρέπει να εξαργυρωθούν.

Το ΠΑΣΟΚ δεν μπορεί να είναι υπερασπιστής μιας πολιτικής που η κοινή γνώμη καταδικάζει και παρ' όλα αυτά να ελπίζει ότι θα καταστεί ρεύμα πλειοψηφίας. **Ο μόνος δρόμος για το ΠΑΣΟΚ, εάν θέλει να επανακτήσει την κοινοβουλευτική πλειοψηφία, είναι να ακολουθήσει μια συγκεκριμένη πορεία προς το σοσιαλιστικό εκσυγχρονισμό, μια πορεία από το κράτος - παροχών στο κοινωνικό κράτος.**

Η δημιουργία του κοινωνικού κράτους είναι ο μόνος τρόπος για να εξασφαλίσουμε περισσότερη ελευθερία στο άτομο και να διαμορφώσουμε μια αυτοδύναμη κοινωνία και ένα αποτελεσματικό κράτος. Ο στόχος ενός σοσιαλιστικού κόμματος δεν είναι μια πολιτική κοινωνικής φιλανθρωπίας, που συμπαραστέκεται στις «λαϊκές» τάξεις ασκώντας μια λαϊκίστικη πολιτική. Το ζητούμενο είναι η σοσιαλιστική πολιτική η οποία θα προωθήσει μιαν οργάνωση της κοινωνίας που θα περιορίζει τις δυσλειτουργίες της καπιταλιστικής οικονομίας και θα κάνει περιττή την κρατική φιλεισπλαχνία. Ένα σοσιαλιστικό κίνημα οφείλει να αρνείται την διλημματική επιλογή μεταξύ του νεοφιλευθερισμού και του λαϊκισμού. Η δι-